

IŠSAMIOJI EKOLOGIJA IR TRANSASMENINĖ IDENTIFIKACIJA

Jūratė Mackevičiūtė

Šiaulių universiteto Humanitarinio fakulteto
Filosofijos katedra
P. Višinskio g. 25, LT-77155 Šiauliai
Tel. (8 41) 59 57 56
El. paštas: endokadas@one.lt

Straipsnyje tiriama kryptinga sąmonės transformacijos idėja, orientuojanti į transasmeninę identifikaciją su gamtine aplinka, pažyminti būdingąją (neinstrumentinę) gamtos ir žmogaus gyvenimo vertę, ontologijos ir psichologijos sąveikos problemas. Šioje kryptyje, kuri vadinama išsamiąja ekologija, formuluojama nauja asmenybės identiteto samprata ir subjekto pozicija, skatinanti plėtoti bendrą požiūrį į pasaulį, nulemiantį žmogaus harmoniją su gamta, gamtos vidinės vertės, biosferos būtybių lygybės pripažinimą. Aptariama W. Foxo transasmeninė ekologija, keičianti įprastą aksiologinio santykio su natūralia gyvenamąja aplinka vertinimą į psichologiškai naują „transasmeninę“ prasmę.

Pagrindiniai žodžiai: ekologinė etika, išsamioji ekologija, transasmeninė identifikacija, transasmeninė psichologija, W. Foxas.

Nuo to laiko, kai 1866 m. vokiečių biologas E. Haeckelis įtraukė į mokslinę apyvartą terminą *ekologija*, jo vartojimo sritis išplito. Atsirado žmogaus ekologija, socialinė ekologija, globalinė ekologija – visos jos glaudžiai susijusios su filosofija. Ekologija tapo viena iš labiausiai sandūrinių mokslo šakų. Pradėjusi savo kelią nuo Aristotelio natūrfilosofinių darbų, ekologija vėl pateko į filosofijos akiratį. Galima teigti, kad prasidėjo ekologizmo era, nes dabar nei mokslas, nei praktika negali nesiskaityti su ekologine problematika. Dėl žmogaus veiksmų susikomplicavusi ir tapusi aktualia, ekologinė situacija kelia didelių reikalavimų ne tik mokslui, bet ir žmogaus moralei. Vis labiau įsisąmoninamas ekologizmo principas skatina

keisti vertybinę nuostatą gamtos atžvilgiu. Iš kilo laisvės ir atsakomybės problema žmogaus ir gamtos santykių srityje. Ekologinio nestabilumo sąlygomis bręsta dorovinio bendravimo su gamta poreikis. Šį poreikį akivaizdžiai rodo tai, kad bendrojoje dorovės kategorijų sistemoje iškilo ekologinė etika. Ši etika siekia išryškinti naujas žmonijos vertybines orientacijas, kurios įkvėptų žmones saugoti gamtos įvairovę, skatintų žvelgti į Žemę kaip unikalią ekosistemą, pastūmėtų naujai traktuoti žmogaus vietą gamtoje ir paragintų žmones apdairiai ir atsargiai elgtis su gyvybe. Ekologinė etika suformuoja dorovinę programą, kaip visuomenei ir paskiriems žmonėms naudoti, saugoti ir kurti gamtą. Filosofinių tyrimų procese su-

siformavusi ekologinė etika žmogaus moralės veikimo riboms priskyrė visą gamtą, visos biotinės bendruomenės narius – nuo individualių gyvūnų ir augalų iki jų rūšių, taip pat upių, landšaftų ir visos planetos ekosistemos. Pamažu ši tyrimų sritis išėina už etinių problemų ribų, tapdama santykių su visa planetos gamta filosofija.

Žmogaus ir gamtos santykių filosofijoje vis didesnį populiarumą įgauna kryptinga sąmonės transformacijos idėja, orientuojanti į transasmeninę identifikaciją su gamtine aplinka, pažyminti filosofinės ontologijos ir psichologijos problemas. Ši etikos kryptis vadinama išsamiaja ekologija (angl. *Deep Ecological Ethics*). Jos kūrėjas – Arne Naessas. Išsamiosios ekologijos esmė, kaip teigia Naessas, „nuoseklių klausimų kėlimas, pavyzdžiui: kodėl įprasta manyti, kad ekonominis augimas ir aukštas vartojimo lygis tokie svarbūs? Išsamiojoje ekologijoje klausiame, ar šiuolaikinė visuomenė patenkina pagrindinius žmogaus poreikius mylėti, saugiai jaustis ir galimybę bendrauti su gamta“ (Naess 2000: 44). Aktualių klausimų kėlimas leidžia suprasti, kokios dabar vyrauja bazinės ekonominio ir technokratinio vertinimo (kurį formuoja filosofijos bei religijos vertybių prioritetai) prielaidos, bei pasiūlyti alternatyvų gerokai brandesnio žmogaus dvasinio lygio vertinimą. Išsamioji ekologinė etika pažymi būdingą (neinstrumentinę) gamtos ir žmogaus gyvenimo vertę ir teigia, kad žmonija turi teisę patenkinti tik gyvybiškai svarbius poreikius. Ekologinė etika, neneigdama mokslinio pažinimo, prieštarauja mechanistinei mokslinei paradigmai, kuri pripažįsta rūšių naikinimą kaip natūralų procesą ir neišvengiamą gamtos įsavinimo rezultata.

Per pastaruosius tris dešimtmečius filosofai kritikuoja esminius moderniosios filosofijos požiūrius į pasaulį. Šis procesas yra dalis tebevykstančio filosofinio darbo, apimančio pasaulio kultūrų tyrimus ir pagrindines filoso-

finės teorijas. Nuo tada, kai filosofija pradėjo ignoruoti gamtos pasaulį, daugelis etikos teorijų didžiausia vertybe pripažino žmogų. Naujieji etikos požiūriai, pabrėžiantys ekocentriškas vertybes, vadinami ekofilosofija, kurios paradigmą formuoja išsamiosios ekologijos filosofinė koncepcija. Tradicinės filosofijos tikslas yra *sophia*, arba išmintis, o ekofilosofijos tikslas – ekologinė išmintis.

Ekologinė filosofija reiškia ekologinės pušiausvyros ir darnos filosofiją, teigė A. Naessas. Filosofija, kaip išminties rūšis, skelbianti atvirumo normas ir pasaulio išlikimo hipotezes. Išmintis visų pirma yra politinė išmintis, nurodanti ne tik mokslinius apibrėžimus ir pranašystes, ne tik taršos, išteklių, populiacijos faktus, bet ir išskirianti prioritetus.

Anot Naesso, ekologijos mokslas, besirūpinantis tik faktais ir logika, negali atsakyti į etinius klausimus, kaip mes turėtume gyventi. Tam mums reikia ekologinės išminties. Išsamioji ekologija siekia tai išsiaiškinti sutelkdama dėmesį į platų patyrimą, nuoseklius klausimus ir išsamius įsipareigojimus. Šie klausimai sudaro susijusią sistemą. Kiekvienas vienas kitą skatina ir palaiko, o visa sistema yra tai, ką Naessas vadina ekosofija: evoliucionuojanti, bet nuosekli būties filosofija, mąstymas ir veikimas pasaulyje, įkūnijantis ekologinę išmintį ir darną. Išsamioji ekologija siekia analizuoti kultūroje ir psichologinėse priežastyse slypintį ekologinės krizės supratimą.

Plati patirtis dažnai yra tai, kas leidžia žmogui pradėti eiti išsamiosios ekologijos keliu. Dar Aldo Leopoldas knygoje *Smėlio grafystės kalendorius* pateikia pavyzdį apie savo patirtį, kuri buvo pakankamai svarbi, nulemusi visišką persiorientavimą jo gyvenime, dirbant natūralios gamtos globėju ir ekologu.

Tuo metu Leopoldas laikėsi neginčijamo įsitikinimo, kad žmonės yra pranašesni nei likusi gamta, todėl jų elgesys yra morališkai

pateisinamas, kai jie gamta manipuliuoja tiek, kiek reikia, kad maksimalizuotų žmonių gerovę.

Leopoldas, „iškėlęs ir pagrindęs žmonių moralines pareigas“, suprato, kad gamta turi galią perteikti savo didybę, kad ji turi savo gyvenimą, savo istoriją ir savo ateities trajektoriją. Leopoldas įvertino gamtą kaip didingą ir vertingą būtybę (Kalenda 2000: 177). Tai tikriausiai buvo didžiulio išsilaisvinimo akimirka, tikras dvasinis ir religinis patyrimas. Jo protas, kuris matė gamtą kaip negyvą mašiną, kuri yra tam, kad žmogus ja naudotųsi, išnyko. Vietoj jo atsirado gyvosios gamtos kaip visumos esybės supratimas.

Gamtos kaip visumos samprata paskatino suformuluoti žemės etiką, kurioje jis teigia, kad žmonės nėra pranašesnė rūšis, turinti teisę valdyti ir kontroliuoti likusią gamtą; žmonės yra „paprasciausi gamtinės bendrijos nariai“. Jis taip pat užrašė savo garsųjį diktatą: „Dalykas yra teisingas, kai jis siekia išlaikyti biotinės bendrijos vientisumą, stabilumą ir grožį. Jis yra klaidingas, kai siekia padaryti priešingai“ (Leopold 1987: 166).

Naessas taip pat pabrėžia tokios neplanuotos patirties svarbą. Tokios patirties pagrindinis aspektas yra geštalto, arba tarpusavio santykių sistemos, suvokimas. Matome, kad nėra izoliuotų objektų, bet kad objektai yra susikirtimo taškai neaprepiamame tarpusavio santykių tinkle. Kai įvyksta toks išsamus nutikimas, mes pajuntame stiprų natūralaus identiteto jausmą. Jis apima padidėjusį įsijautimo jausmą ir mūsų susirūpinimą nežmogiškosios gyvybės plitimu. Mes suvokiame, kaip mūsų fizinė ir psichologinė gerovė priklauso nuo gamtos gerovės. Kaip pasekmė iškyla natūralus noras ginti nežmogiškąją gyvybę ir suprantame, kad kitos gyvybės, pradėdant mikrobais ir baigiant daugialąstėmis gyvybės formomis bei ekosistema kaip visuma, dalyvauja šiame procese, kur atsiskleidžia visos būdingos savybės.

Naessas šį procesą vadina „savęs suvokimu“ (Naess 2000: 44). Mums, žmonėms, savęs suvokimas reiškia plataus identiteto plėtotę, kurioje savivoka daugiau nėra apribota asmeniui ego, o apima vis didesnes ir didesnes visumas. Naessas šį išplėstą savęs suvokimą vadina „ekologiškąja savastimi“. Kadangi visos gyvos būtybės savaip save realizuoja, mes pripažįstame, kad visi yra apdovanoti būdingąja verte, nepaisant bet kokios ekonominės ar kitos utilitarinės vertės, kurią jie gali turėti žmonėms. „Mūsų pačių žmogiškasis siekis suvokti save yra toks pat kaip ir kitų gyvų būtybių“ (Naess 1991: 52). Vadinasi, egzistuoja lygybė tarp žmonių ir nežmogiškosios gyvybės. Ši Naesso minima ekocentrinė perspektyva skiriasi nuo antropocentristinio požiūrio, kuris aukščiausiaja vertybe laiko tik žmogų, o gamtos vertė matuojama tik naudingumu mūsų pačių rūšiai.

Jausmas, kad priklausome intelektualiai višatai, atskleistas išsamaus patyrimo, dažnai verčia užduoti išsamius klausimus, kurie leidžia sukurti nuoseklią struktūrą aiškinant esminius įsitikinimus ir paverčiant tuos įsitikinimus sprendimais, gyvenimo būdu ir veikla. Dėmesys veiklai ypač svarbus, nes būtent veikla skiria išsamiąją ekologiją nuo kitų ekosofijų. Tuo išsamioji ekologija yra tiek filosofija, tiek judėjimas.

Išsamusis ekologinis judėjimas pripažįsta būdingą visų gyvybės formų vertę ir visų rūšių įvairovės vertę. Šis supratimas panaudojamas apibrėžti aplinkosaugos politiką ir veiksmus. Tie, kurie veikia remdamiesi šiuo teiginiu, motyvuoja meilę gamtai ir žmonėms, pripažįsta, kad negalima ir toliau plėtoti pramoninę kultūrą taip, kaip iki šiol. Turėtume iš esmės pakeisti pagrindines vertybes ir veiklą arba pradžioje pasaulio įvairovę ir grožį, sugebantį paremti įvairias žmonijos kultūras.

Kartais painiojamas „išsamiosios ekologijos judėjimas“, kuris apibūdintas anksčiau, su

Naesso asmenine galutine ekocentrine filosofija, ekosofija T. Naessas vadina savo asmeninę galutinę filosofiją ekosofija T, o ne išsamią ekologiją.

Naessas bando išdėstyti visą savo pasaulėžiūrą statistiniu būdu, pradėdamas tik nuo vienos normos – Savęs suvokimo, padedančio save įprasmingi gamtoje. Savęs suvokimas yra pasirinktas tam, kad nukreiptų į „visų gyvybės formų savęs suvokimą!“ (Naess 2000: 74). Naessas mano, kad norma yra jo paties išgyvenama ekosofija, ir ragina kitus sukurti savo nuosavas ekosofijas, pagrįstas galutine pasaulėžiūra. Teigdamas, kad žmonės gali pasiekti savęs suvokimą įvairiais būdais, Naessas siekia išplėsti identiteto suvokimą iki didesnio Savęs suvokimo sugebėjimo, glūdinčio įvairiose kultūrose. Mes turime sugebėjimą prisijungti prie daug didesnio Savęs suvokimo, transcendentinio ego, išplėsdami savo identiteto suvokimą už siauro ego supratimo ribų į platesnę santykių sritį, nes mums nėra sunku palyginti save su kitomis gyvybės formomis. Tai neabejotinai rodo, kad išsamioji ekologija artima šimtamei Rytų sielos pažinimo tradicijai bei Vakarų filosofinei psichologijai.

Daugelis kitų autorių, remdamiesi minėtomis idėjomis arba išplėsdami suvokimą ir rūpestį didesniu ekologiškuoju savimi, sukūrė ekofilosofijas, kurios yra labai panašios į Naesso. Tačiau kai kurie išsamiosios ekologijos judėjimo remėjai laikosi ekosofijos, kuri neprasideda nuo Savęs suvokimo normos. W. Foxas knygoje *Transasmeninė ekologija: naujų santykių su planetos gamta supratimo pagrindai* siūlo „išsamią ekologiją“ vadinti „transasmenine“, pakeičiant įprastą aksiologinį santykio su natūralia gyvenamąja aplinka vertinimą į psichologiškai naują „transasmeninę“ prasmę.

Tokią Foxo poziciją apibūdinsime šiek tiek išsamiau. Foxas pažymėjo, kad savęs pratęsimo idėja ir ekologiškojo Aš idėja daugeliu as-

pektų susijusi su transasmenine psichologija, nes žmogaus psichologija gali būti traktuojama kaip dinamiškas trijų dalių modelis. Mūsų Aš išsiskiria impulsyvi – siekianti, racionali – sprendžiamoji ir vertinanti – normatyvinė pusė, kurios iš esmės elgiasi kaip trys skirtingi savo ypatumais ir sąveikos būdais Aš. Impulsyvus – siekiantis Aš nori visko ir iš karto, nesisikaitydamas nei su kitomis gyvybės formomis, nei su ateitimi, nei su realiomis galimybėmis. Vertinantis – normatyvinis Aš nustato normas, apibrėždamas privalomumą visose veiklos srityse (ir moralės), o nesilaikant šių normų smerkia kitus Aš. Racionalus – sprendžiantysis Aš kontroliuoja visus tris Aš ir priima sprendimus, t. y. lyg tarpininkauja tarp dažnai prieštaraujančių dviejų kitų Aš ir tikrovės apribojimų.

Foxas pabrėžia trijų dalių psichikos koncepcijos, išskirdamas žemiausios – racionali ir aukščiausios – žmogaus prigimties, istorines ištakas. Vakarų froidiškoje psichologijoje trijų dalių koncepcija grindžiama asmenybės skirstymu į Tai (id), Aš (ego) ir aukščiausiąjį Aš (super ego). Šiuolaikinėje psichologijoje trijų dalių koncepcija sutampa su vaikiškąja, suaugusiaja ir tėviškąja asmenybės dalimis.

Kalbant apie žmogaus ir gamtos santykio praktiką, galima teigti, kad dabar joje dominuoja impulsyvus – geidžiantysis arba primityvusis (toks kaip id ar vaikiškasis) Aš, nes mes naudojames gamta nevertindami kitų (nežmogiškųjų) gyvybės formų bei svajodami apie kosminės erdvės eksploataciją. Kita vertus, bandymai plėtoti dorovinių santykių sritį, apimant visos planetos gyvas būtybes, rūšis ir ekosistemas, ekologinės etikos sukūrimas, žmogaus ir gamtos santykio normų formuluotės suponuoja Aš egzistavimą. Tai tėviškasis Aš arba super ego (sąžinė), kuris svarbiausias žmonių tarpusavio santykiuose, skatinantis kiekvienos būtybės (nuo atomo iki visatos) vidinės vertės pripažinimą.

Tačiau dabar daug populiarsnės stabilios visuomenės, ekosaugumo kūrimo idėjos, lemiamos racionaliojo – sprendžiančiojo Aš arba ego sąmonės. Tai asmenybės centras ir esmė, žmogaus proto ekvivalentas, siekiantis visų trijų Aš sėkmingiausio „ekonominio“ kelio ir tikrovės suderinamumo. Siekiant „ekonominių“ sprendimų mūsų racionalusis – sprendžiantysis Aš, kaip teigia Foxas, naudoja mini–max strategiją, t. y. siekia pernelyg sumažinti išlaidas ir padidinti pajamas. Todėl mūsų suaugęs Aš vadinamas racionaliuoju arba realiuoju mūsų psichikos aspektu. Impulsyviajam Aš būdingas neribotas naudos siekimas bei moralinių reikalavimų ir gamtos išteklių ribos pripažinimas. Taigi neribotas gamtos išteklių naudojimas yra ir neracionalus, ir nerealus, ir netgi amoralus. Tačiau kvietimas griežtai riboti poreikius taip pat yra nerealus, nes prieštarauja poreikiams ir neįvertina realių galimybių. Nors realiausiu žmogaus ir gamtos santykiu Foxas vadina tik mini–max strategiją, tačiau ją reikėtų papildyti darnaus vystymosi idėja arba ekologiniu saugumu su noosferine perspektyva, t. y. moraliniu reikalavimu grįsta dabartinės ir būsimų žmonijos kartų gyvybinių poreikių patenkinimo galimybe, išsaugant gamtą.

Minėtos įvairios ekologinės etikos koncepcijos netenka ryšio su antropocentrizmo tradicija ir bando objektyviai įrodyti natūralios gamtos vidinę vertę bei pagrįsti nežmogiškojo pasaulio moralinį reikšmingumą. Foxas šias koncepcijas priskiria normatyviniam–vertinamajam Aš. Žinoma, kaip ir žmonių tarpusavio santykiuose, „kilus konfliktui tarp moralinių normų ir impulsyviojo – geidžiančiojo Aš poreikių, neatsižvelgiama į nežmogiškojo pasaulio „atsakingo valdymo“ interesus“ (Fox 1990: 70). Remiantis kalbomis apie gamtos unikalumą, reikėtų pritarti šiam Foxo vertinimui. Pažymėtina, kad tokių autorių kaip B. Callicotto visa apimančios etinės teorijos vis dar lieka šiuo-

laikinės mokslinės paradigmos, iš kurios jie bando išsilaisvinti, rėmuose.

Transasmeninė ekologija, pabrėžianti Aš tipą, skiriasi nuo trijų minėtų Aš, besiremiančių atomistiniu asmeniškumo suvokimu. Transasmeninis Aš primena ne atskirą atomą ar dalelytę, o tarpusavio veiksmų lauką.

Impulsyvusis – geidžiantysis ir racionalusis – sprendžiantysis Aš užimti savo interesais, kurie pirmu atveju yra nemokšiški (viskas iškart ir dabar), o antruoju – pažangūs (laipsniškai, atsižvelgiant į aplinkybes, žmonių interesus ir kt.). Vertinamasis–normatyvinis Aš siekia konkretaus „atomistinio“ Aš idealių normų vykdymo (gerbti nežmogiškąsias būtybes). Vadinasi, mūsų siaurasis Aš turi siekti kitos, atviro Aš prasmės.

Plėtojant transasmeninį ekologinio Aš suvokimą, etikos moraliniai privalėjimai tampa nereikalingi. Atvirajam transasmeniniam Aš natūralu apsaugoti natūralųjį (spontaniškąjį) savo Aš vystymąsi įvairiose srityse. Naessas apie tai rašo: „Mums nereikalinga moralė, kad kvėpuotume... jeigu mūsų Aš plačiąja prasme apkabina kitą būtybę, nes meilė pasireiškia be jokių moralinių pamokymų. Jūs rūpinatės saviimi neverčiamas moralinės prievartos.“ (Naess 2000: 35)

Išsamioji ekologija neorientuoja nei į gamtinės aplinkos aksiologiją, nei į santykių su ja etikos teoriją, nei į egzistuojančios praktikos reformą. Ji orientuoja mus į savęs pažinimo plėtotę, kol suvoksime, kad kiekvienas iš mūsų sukurtas vienybėje su visu pasauliu ir su mūsų planeta ir kad gamtos apsauga yra paties savęs apsauga.

Būtent šį tiesioginį, intuityvų pasaulio vientisumo ir kiekvienos individualybės unikalumo suvokimą išsamieji ekologai (pvz., B. Devallas ir G. Sessions) vadina „objektyviuoju neantropocentrizmu“, kuris būdingas dominuojančiai mūsų kultūros tradicijai (Devall/Sessions 1985:

22). Tai galima pavadinti jautrumu visatai arba beribio pasaulio vienybės suvokimu, teikiančiu pasaulinės patirties. Mūsų sąmonė – didžiausias gamtos pasiekimas, kurio didingumas priklausomai nuo dvasinės brandos pasiekimo dydžio (masto) vis labiau išryškėja vaizdinyje apie kuklią vietą ir paties žmogaus vaidmenį. Šie teiginiai prieštarauja dabar viešpatuojančiam, žmogaus – gamtos valdovo, vaizdinui. Šis žmogaus vietos gamtoje supratimas, vadinamas antropocentrizmu, teigiantis žmonijos civilizacijos (t. y. vakarietiškos technologinės civilizacijos) pirmumą visatoje, yra negatyvus suvokiant būties vienybę. Per kelis tūkstantmečius Vakarų kultūroje įsivyravo dominavimas – žmonijos prieš nežmogiškąjį pasaulį, vyrų prieš moteris, sveikų ir stiprių prieš silpnuosius, Vakarų kultūros prieš ne Vakarų – idėjos. Išsamioji ekologinė sąmonė leidžia mums pamatyti šių iliuzijų pavojingumą ir suvokti save visatos dalimi. Tikrovė išsamiesiems ekologams – ne dominuojančių pažiūrų dualizmas, ne griauantis gamtos išnaudojimas ir ne globali branduolinės grėsmė. Tikrovė atsiveria neagresyvumu, kuklumu, užuojauta, savęs kaip visumos dalies suvokimu. Devallas ir Sessions pabrėžia technologinės civilizacijos palaikomą žmogaus dominavimą gamtoje idėją, kuri „įteigia tikėjimą gamtos išteklių neišsėmimu, mokslo ir technikos pažanga bei jos galimybėmis“ (Devall/Sessions 1985: 241).

Išsamusis ekologinis vertinimas plėtoja visuotinį požiūrį į pasaulį, lemiantį darną su gamta, jos vidinės vertės, visų būtybių lygybės pripažinimą, bei numato materialinių poreikių apribojimą. Išsamieji ekologai mano, kad tik radikalūs sąmonės pasikeitimai galėtų pakeisti mūsų vertybes bei santykio su gamta praktiką. Foxas taip išreiškė pagrindinę išsamiosios ekologijos intuiciją, perteiktą Naesso suformuluotoje išsamiosios ekologijos platformoje: „Mes negalime numatyti neginčijamų ontologinių

egzistencijos ribų, nes gamta nesidalija į žmogiškąjį ir nežmogiškąjį pasaulį. Ši intuicija atsiranda laikiname išgyvenime, nušviečiančiame žmogaus sielą, ir gali būti suprantama tik kaip gamtos vienybės suvokimas tam tikrame psichologiniame procese“ (Naess 1991: 89). Naesso, Spinozos gerbėjo ir sekėjo, ekosofijoje išsamiosios ekologijos intuicija pasireiškia savęs realizavimo ir biosferos lygybės intuicija, kuri iškelia esminį klausimą – kokia asmenybė aš siekiu būti?

Biosferinės lygybės intuicija – tai visų biosferos dalių lygių teisių gyventi suvokimas ir visų būtybių vienodos vertės pripažinimas. Foxas šią ekocentrinę lygybę vadina teisinga, nors aišku ir tai, kad gyvenimo procese visos rūšys išnaudoja viena kitą (kaip maistą ir t. t.). Lygybės intuicijos teisingumą patvirtina Leopoldas teigdamas, kad žmonės yra „paprasti biotinės bendruomenės nariai, o ne kitų rūšių valdytojai ar šeimininkai“ (Leopold 1987: 5). Biocentrinė lygybė susijusi su idėja, teigiančia, kad žmogus kenkdamas gamtai, kenkia pats sau. Šios intuicijos praktinė išvada ta, kad žmonės turi gyventi minimaliai veikdami gamtą. Naesas apie tai rašo: „Mano intuicijos prasmė – sugebėjimas pasipriešinti savitenkinančiam požiūriui į tą, kas atrodo mažiau išsivystęs, mažiau sudėtingas, mažiau stebinantį“ (Naess 1984: 195).

Savirealizacijos ar išsamaus ekologinio suvokimo siekimas yra dvasinės brandos pasiekimo požymis. Idėjų asimiliaciją rodo dėmesys, išsamiųjų ekologų skiriamas identifikacijos procesui. Jis suvokiamas kaip nepaprastas, bendrumo ir panašumo su kuo nors jausmas – fizinis, emocinis ar mentalinis.

Išsamieji ekologai skiria mažiausiai du identifikacijos tipus: asmeninį ir kosminį, kuriuos Foxas vadina asmeniniu ir transasmeniniu.

Asmeninė identifikacija, žinoma, labai svarbi žmogaus vystymuisi, tačiau pasitikėjimas tik

šia identifikacijos forma (pirma aš, paskui šeima, mano draugai ir t. t.) paliko neigiamus padarinius.

Transasmeninė identifikacija, užtvėrdama kelią griaušančioms egoistinių formų tendencijoms, siūlo identifikaciją be pasirinkimo su viskuo, kas egzistuoja vienybėje.

Asmeninės identifikacijos formos negali sustabdyti nei mūsų, nei gamtos griovimo proceso. Tik asmeninių ir transasmeninių formų integravimas iš esmės lemia žmogaus dvasinį pasikeitimą, teigiamą požiūrį į viską, kas egzistuoja, pasirėmimą suteikti pagalbą ir palaikymą. Vadinasi, ekologiškas, tinkamas elgesys yra dvasinės transformacijos ir savo Aš suvokimo padarinys.

Norėtume dar kartą pažymėti, kad išsamioji ekologija siūlo ne visuotinę gamtos filosofiją, bet filosofinį kelią, kuriantį jos asmeninę ekosofinę versiją. Nors mes tesame dalelės visatos gyvybės tekmeje, tačiau išsamiojoje ekologijoje tai nereiškia dalių individualumo praradimo. Išsamiesiems ekologams visos būtybės, kaip vieningos, visa apimančios tikrovės aspektai, nėra nei identiškios, nei absoliučiai autonomiškos, o veikiau sąlygiškai autonomiškos; tai įrodo ne tik ekologijos mokslas, bet ir fizika bei evoliucinė biologija. Gali būti, kad kosminės identifikacijos patirtis turės žmonijai tokią pat reikšmę, kokią, K. G. Jungo manymu,

individualizacijos procesas turi žmogui: „žmogus tampa vieningas, integruotas, kūrybingas ir laimingas tada, kai sąmoningumas ir nesąmoningumas išmoksta papildyti vienas kitą ir gyventi taikingai.“ (Юнг 1991: 90) Manome, kad šiuolaikinės globalios ekloginės krizės idėjos siekia sąmoningos (žmogaus sąmoningumo) ir nesąmoningos (viso nežmogiškojo pasaulio) mūsų sielos dalių darnos, tikrosios vertės ir pagarbos nežmogiškajam pasauliui sugražinimo. Tik taip žmogus gali atgauti savigarbą ir sugebėjimą gyventi darniai su gamta. Subrendusios savimonės (sąmonės) pasiekimas, – kuris šiandien yra neišvengiamai ekologiškas, – tas tikrasis kelias, kuriuo turi eiti žmogus. Tai ir yra įmanomas bei pasiekiamas savimonės (sąmonės) vystymo ir keitimo kelias.

Paskutinis kritikos momentas susijęs su išsamiosios ekologijos esmės nesuvokimu. Naesso sukurta išsamiosios ekologijos platforma nesukuria visuotinės pasaulėžiūros. Tai ne teorija ir ne sistema, tai požiūris, kelias, praktika, priešpriešinanti save dominuojančiai pasaulėžiūrai. Ekosofija – nėra kitas išsamiosios ekologijos pavadinimas, o asmeninis, išjaustas, platformos principus ir asmeninius įsitikinimus apimantis žvilgsnis į pasaulį. Todėl Naesso ekosofiją galima tapatinti su W. Foxo transasmeniniu variantu.

LITERATŪRA

Devall, B./Sessions, G. 1985. *Deep Ecology: Living as if Nature Mattered*. Salt Lake City, Peregrine Smith.

Fox, W. 1990. *Toward a Transpersonal Ecology*. Boston, MA and London: Shambhala.

Kalenda, Č. 2002. *Ekologinė etika: ištakos ir dabartis*. Vilniaus universiteto leidykla.

Leopold, A. 1987. *A Sand County Almanac*. New York: Oxford University Press.

Naess, A. 1984. „Intuition, Intrinsic Value and Deep Ecology“, in *The Ecologist*. Cornwall, No 4.

Naess, A. 1991. *Ecology, Community and Lifestyle*. London, Cambridge.

Naess, A. 2000. *Selected Works of Arne Naess*, in English, edited by H. Glasser. Amsterdam, Kluwer.

Юнг, К. Г. 1991. *Один современный миф*. Москва.

DEEP ECOLOGY AND TRANSPERSONAL IDENTIFICATION

Jūratė Mackevičiūtė

Summary

In the philosophy of human's relations with nature, the idea of transformation of a conscious consciousness, orienting towards transpersonal identification with natural environment and emphasizing the problems of philosophical ontology and psychology is gaining more and more popularity. This trend of ethics is called deep ecology, and its originator is A. Naess. Other authors following the above-mentioned ideas or expanding the perception of and care for a

larger ecological Self have created ecosophies which are very similar to those of Naess. W. Fox suggests to call deep ecology transpersonal by changing the usual axiological evaluation of the relation with natural living environment into a psychologically new "transpersonal" meaning.

Keywords: ecological ethics, deep ecology, transpersonal identification, transpersonal psychology, W. Fox.

Įteikta 2006 01 28